

vēstures pašu labāko un kultivēt to cilvēku apziņā nacionālā pašlepnuma atgūšanas vārdā (157. lpp.). I. Gusevs uzskata, ka cilvēkiem vajadzīgi ideāli, kuriem sekot.

Noslēdzot recenziju, ir vērts atzīmēt, ka grāmatas pamattektu papildina bagātīgs attēlu klāsts: dažādu pulku uniformas, batāliju gleznas, Rīgas skati, laikabiedru portreti, cietokšņu plāni utt. Ievietoti arī mūsdienās veikti fotouzņēmumi, kuros redzami 1812. gada notikumu materiālie liecinieki. Tomēr par vērtīgāko grāmatas daļu uzskatāms karšu materiāls, ko veido pārstrādātas un papildinātas vēl cara laikos izdotās kartes:

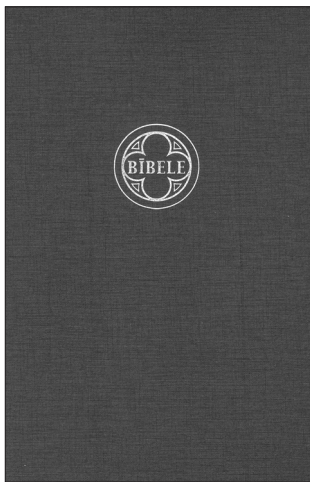
1) Rīgas – Tukuma – Jelgavas – Bauskas apkārtnes karte, kurā atzīmētas ne tikai muižas, bet arī krogi, pastorāti un mežniecības;

2) karadarbības skartā Baltijas reģiona kopējā karte no Prūsijas robežām līdz Daugavai un divas Kurzemes kartes ar franču pārvaldes administratīvo iedalījumu un prūšu karaspēka izvietojuma norādēm;

3) Iecavas un Ķekavas kauju shēmas un karojošo pušu izvietojums Taurāģes konvencijas parakstīšanas laikā.

Jebkurš darbs par karadarbību nav iedomājams bez kartēm, bet ir patīkami, ja tās izpildītas tik labā kvalitātē kā I. Guseva grāmatā.

Anita Čerpinska

Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. Tulkošanas komisija: koordinators Juris Cālītis. Vecās Derības tulkotāji: Uldis Bērziņš, Laila Čakare, Enoks Neilands, Knuts Skujenieks, Ilmārs Zvirgzds. Jaunās Derības tulkotāji: Aleksandrs Bite, Dainis Zeps. Deiterokanonisko grāmatu tulkotāji: Aleksandrs Bite, Jānis Priede, Ināra Ķemere, Māra Poļakova, Ilze Rūmniece, Dainis Zeps. Valodu konsultantes: Maija Baltiņa, Ināra Ķemere. Literārārā redaktore: Milda Klampe. Latvijas Bībeles biedrība, 2012. 2637 lpp.

Bībeles jaunais tulkojums latviešu valodā (B. 2012) uzskatāms par lielu notikumu mūsu kultūras vēsturē. Atcerēsimies, ka tas ir tikai trešais Bībeles pilnīgais tulkojums latviešu valodā pēdējo trīssimt gadu laikā. Starplaikā izdoti daudzi iepriekšējo Bībeles tulkojumu rediģēti izdevumi.

Lai saprastu jaunā tulkojuma nozīmi, nepieciešams atsvaidzināt zināšanas par kristietības izplatību. Bībelē iekļautās Vecās Derības saturs atspoguļo Tuvo Austrumu vēstures notikumus semītu (aramiešu, ebreju u.c.) valodās runājošo sadzīvē laikā pirms Kristus dzimšanas, kad Baltijas reģionā iedzīvotāju sabiedrībā pastāvēja vēlās bronzas un agrais dzelzs laikmets ar tam raksturīgu dažādo dabas parādību kultu. Iepazīšanās ar Bībelē paustajām atziņām varēja notikt vēlāk, kad Baltijas jūras krastos dzīvojošās tautas, pateicoties tirdzniecībai ar dzintaru, nonāca Senās Grieķijas un Romas impērijas uzmanības lokā. Jaunās Derības evaņģēliji popularitāti ieguva 1. gadu tūkstoša pēc Kristus pirmajā pusē, kad Sv. Hieronims (*Hieronymus*, ~347/348–419/420) bija pārtulkojis Bībeli no ebreju un grieķu tekstiem latīņu valodā, ko sauca par *Vulgātu*. Bībeles grieķu un latīņu teksts nostiprinājās kristīgās baznīcas liturģijā viduslaiku periodā.

No Eiropas ziemeļu zemēm visvecākā zināmā Bībele bija austrumgotu garīdznieka Vulfilas (4. gs. otrā puse) Svēto Rakstu daļējs tulkojums (Jaunās Derības evaņģēliji) gotu valodā.¹ Šai laikā baltu zemes bija Gotu valsts iespaida sfērā. Var pieņemt, ka Baltijas dzintara tirdzniecībā iesaistītie partneri bija dzirdējuši par kristīgās ticības sludinātāju evaņģēliju. Ar gotu valodas starpniecību pārņemti daži ar ticējumiem un dzīvi saistītie vārdi² – elks (*alhs*), ciems (*haims*), bruņas (*brunjô*), katls (*katilus*), klaips (*hlaifs*), vīrs (*wair*), valdīt (*waldan*) u.c.

Lai izvērtētu, kā latviešu valodā ieviesušies un veidojušies Bībelē sastopamie ar iedzīvotāju kultūras tradīcijām saistītie reāliju nosaukumi un kā tie lietoti pašlaik, ir lietderīgi jauno tulkojumu salīdzināt ar Bībeles agrākajiem izdevumiem pie mums un citās zemēs.³ Izlases kārtībā minēta virkne piemēru par ieroču, darbarīku, sabiedriskās iekārtas u.c. terminiem. Šī terminoloģija veidojusies, jau sākot ar to laiku, kad Latvijas teritorijas

¹ *Lexikon des Mittelalters* (2002). Bd. II, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, S. 88–105; Edgars Dunsdorfs (1979). *Pirmās latviešu Bībeles vēsture*. Minneapolis: Latviešu ev.-lut. baznīca Amerikā.

² Wilhelm Braune, Karl Helm (1952). *Gotische Grammatik. Wortverzeichnis*. Halle/Saale: Max Niemeyer Verlag, S. 168–192; Konstantins Karulis (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I–II sēj., Rīga: Avots, *sub nomine*.

³ Bībeles jaunā tulkojuma (**B. 2012**) daži teksti salīdzināti ar Ernsta Glikas darbu – **GL 1877** = *Bībele, Dieva svētie vārdi*. Jelgava, 1877, kad izdevums tika rediģēts izcilā kultūrvēsturnieka un valodnieka Augusta Bilenšteina vadībā; **BFBS 1965** = *Bībele: Vecās un Jaunās Derības svētie raksti*. Bībeles sabiedrība, 1965; **B. 1973** = *Bibliia: Knigi Sviashchennogo pisanīia Vetkhogo i Novogo zaveta*. Brussels: izd. „Zhizn’ s Bogom”, 1973; **BS 1983** = *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983; **Bib. 1986** = *Die Bibel in der Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift*. Klosterneuburg: Österreichisches Katholisches Bibelwerk, 1986; **BHS 1990** = *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990; **N-A 1994** = *Novum testamentum Graece et Latine*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994; **HB 2001** = *Holy Bible: King James Easy Reading Edition*. G. E. M. Publishing, 2001.

iedzīvotājiem tika sludināta kristīgā ticība gan ar Austrumu (pareizticība), gan Rietumu (katholicisms) misionāru starpniecību 9.–13. gadsimtā.

No debesīm augstākās radības *raidītie akmeņi* minēti vairākas reizes. Ķēniņa Zālamana (965–925 pr.Kr.) Gudrības grāmatā (Zāl. pam. 5, 22) ir izteikts brīdinājums, ka Dievs sargās taisnīgos un sodīs neprāšus. Ienaidnieki tikšot pieveikti ar akmeņu krusu, kas, kā katapultas triekta, lidošot no mākoņiem. Katapulta (*καταπέλτης*) kā akmeņu metamā ierīce nav minēta citos rakstītajos avotos šajā laikā, bet gan vairākus gadsimtus vēlāk sengrieķu autoru (Aristoteļa, Polībija u.c.) darbos.⁴ Vulgātas teksts *a petrosa ... mittentur grandines* pieļauj iztēli tulkojumam, kādā veidā akmeņainā krusa tiek nosūtīta uz zemi. Bībeles krievu un vācu izdevumos pieņemts, ka šī ierīce bija katapulta, un tas akceptēts jaunajā latviešu tulkojumā.

Ernsta Glika tulkojumā uz senāko akmeņu mešanas rīku attiecināta *linga*.⁵ Tā droši pieminēta Dāvida cīņā ar filistieti, kurš tika pieveikts ar lingas mestu akmeni (*in funda et in lapide*) (1. Sam. 17, 50). Bija nepieciešami iepriekš sagatavoti akmeņi lingai (*ad iaciendes lapides*), kas jaunajā tulkojumā izlaists (2. Laiku 26, 14). Īpaši cildināti lingotāji (*fundibaliarii*) kreīļi, kuri akmeņus metuši ļoti precīzi (Soģu 20, 16). Linga (*fronde*) atēlota kādā Bībeles 10. gs. rokrakstā, kas uzglabāts Parīzes Nacionālajā bibliotēkā.⁶ Sakāmvārdā par muļķim parādīto godu, pielīdzinot to bezmērķīgai akmens mešanai (*mittit lapidem*), ierīce nav minēta (Zāl. pam. 26, 8). Linga kā rīks latviešu tekstā iestarpināts 1965. gada tulkojumā, kad tā izteikta pēc angļu, krievu vai vācu (*sling, npauca, Schleuder*) tulkojuma parauga. Tagad teksts konkretizēts ar vārdiem “*kā lingu aizlingots*”. E. Glika Bībeles izdevumos dots cits pēc nozīmes tuvs sakāmvārds, taču tur, tāpat kā Vulgātā, nav minēta konkrēta akmeņu mešanas ierīce.

Tikai pirmie Izraēlas ķēniņi ap 11. gs. pr.Kr. apguva dzelzs darbarīku un ieroču izgatavošanu, ko pārņēma no filistiešiem,⁷ līdz tam viņiem nebija savu dzelzs šķēpu, zobenu un aizsardzības bruņojuma (1. Sam. 13, 19–22). Šķēps (*hasta, lancea*) un zobens (*gladius, ensis*) ir biežāk minētie ieroči Vulgātā. Semītu izcelsmes tautas ar šķēpu simbolizēja kara vai pamiera sākumu (Joz. 8, 18, 26), tāpat kā tas notika Latvijas teritorijā pāris gadu tūkstošu vēlāk (Indriķa hronika, II, 5–6; XVII, 2). Neskaidrības radījis aizsardzības bruņojuma – vairoga (*clipeus*) tulkojums (1. Sam. 17, 7), kas latviski skaidrots kā priekšturamās bruņas (Gl. 1877, 305), kaujas vāle (BFBS 1965, 325) vai piķis (B. 2012, 481). No pārpratumiem nav pasargāts

⁴ W. Boeheim (1890). *Handbuch der Waffenkunde*. Leipzig: Verlag von E. A. Seemann, S. 385–388.

⁵ Turpat, 385. lpp.

⁶ Chester G. Starr (1983). *A History of the Ancient World*. New York; Oxford: Oxford University Press, p. 149.

⁷ Jan Filip (1969). *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. Bd. 2, Prag: Academia, S. 1025–1028.

literatūrā plaši sastopamais aicinājums briesmu gadījumā darbarīkus pārkalts ieročos (Joēla 4, 10). Tulkojumā precīzi pateikts, ka arkli jāpārkaļ par zobeniem (*aratra in gladios*), kamēr izteiciena tālākā daļa – šķēpi jākaļ no cirpēm (Gl. 1877, 880), vīna dārznieka nažiem (BFBS 1965, 938) vai *ecēšām* (B. 2012, 1574) – ir tulkota ar tekstam neatbilstošiem vārdiem. Faktiski Vulgātā (BS 1983, 1387) ir vārdkopa – *ligones in lanceas*, kas nozīmē – šķēpi jākaļ no kapļiem. Miera apstākļos ir izteikts aicinājums uz pretējo procesu (Mihas 4, 3), kad zobenus pārkalts lemešos un šķēpus kapļos (*hasta in ligones*). Šajā vietā *ligones* nosaukti par dārznieka nažiem (B. 2012, 1601), šķiet, sekojot agrākajai šī vārda nozīmes izpratnei (BFBS 1965, 947) un dibināti atsakoties no vārda *ecēšas*, ko lietoja pirms tam.

Bībeles stāstu un evaņģēliju rašanās laikā šajā reģionā zemes uzaršanai lietoja galvenokārt spļarklu ar dzelzs lemesi. Lasītāja uzmanību piesaista tulkojums, kur notikumam aprakstā pieminēti kā arkli, tā lemeši – “gāja asināt savus arkļus, kapļus, cirvjus un lemešus” (1. Sam. 13, 20; B. 2012, 471). Precīzāks ir vecais tulkojums (Gl. 1877, 299), jo Vulgātā nav minēts arkls (BS 1983, 384), bet teikts “gāja asināt lemesi (*vomerem*), kapli (*ligonem*), cirvi (*securim*) un nezāļu kapli (*sarculum*)”. Senebreju teksta komentāros (BHS 1990, 465) nezāļu kapļa vietā rakstīts par izkaptu vai sirpja (*falx*) asināšanu.

Bībelē (4. Moz. 31, 20) minētie saimniecībai nepieciešamie koka rīki (*utensilia ligno*) ir pareizi saprasti pirmajos latviskojumos, tāpēc to attiecināšanai tikai uz traukiem, kā tas darīts krievu un pašlaik latviešu tulkojumā (B. 1973, 203; B. 2012, 284), nav pamata, kamēr vācu un angļu valodā tie sniegti adekvāti – *Holzgeräte; things made of wood* (Bib. 1986, 170; HB 2001, 159).

Bieži minēti lopkopju tautām raksturīgie dzīvnieki – aitas, govīs, vērši u.c. mājlopi, retāk meža zvēri. Apbrīnoti meža vērši (4. Moz. 23, 22; 24, 8), taču nav vienotības to sugas noteikšanā, jo tie uzlūkoti gan par vienradžiem (Gl. 1877, 172; B. 1973, 193, 194; HB 2001, 151), gan ragainiem sūbriem (BFBS 1965, 179). Par precīzāko uzlūkojams vācu tulkojums – *Wildstier* (Bib. 1986, 163), kas bijis Eirāzijas mežos tai laikā sastopamais taurs.⁸

Pūšamais instruments *σαλπίσης, tuba* (Mt. 6, 2; Atkl. 8, 6–13; 9, 1; N-A 1994, 12, 648), kas agrāk tulkots kā *trumpetes* vai *bazūnes*, pareizi atveidots ar vārdu *taure*, kas bijusi darināta no taura raga.⁹ Neskaidrību

⁸ Taurs (*Bos primigenius* Bojan) kā savvaļas dzīvnieks bija plaši sastopams Eirāzijā un minēts antīko rakstnieku (Cēzara, Plīnija u.c.) darbos. Govslopi, kas cēlušies no taura, pieradināti Tuvajos Austrumos vairākus gadu tūkstošus pr.Kr. (Jan Filip (1966). *Enzyklopädisches Handbuch*, Bd. 1, S. 148; Auerochse (*urus*). In: *Lexikon des Mittelalters*, Bd. I, S. 1199).

⁹ Johannes Sehwers (1953). *Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen*. Berlin (Neudruck der 1936 Auflage), S. 202–405. Zīmīgi, ka gotu valodā grieķu *σαλπίσης* tulkots ar vārdu *haurņjais*, kas nozīmē *pūst ar ragu* (Braune, Helm. *Gotische Grammatik*, S. 137–138).

var radīt tulkojuma apakšvirsraksts citā vietā – *Tauru svētki* (4. Moz. 29, 1; B. 2012, 279), kas raksturota kā gaviļu diena, taču tekstā izlaists svētku būtiskais notikums, jo tas norisinājās ar “tauru skaņām” (*dies clangoris est et tubarum* – BS 1983, 221).

Kādas zemes iedzīvotāji (gr. *λαός*, lat. *populus*) Jaunās Derības agrākajos tulkojumos (Mt. 1, 21) dēvēti par ļaudīm (Gl. 1877, 1; *πλοῦ* – B. 1973, 1501), tagad precīzāk saukti par tautu (B. 2012, 2141), kā tas ir vācu un angļu attiecīgā teksta tulkojumos. Valdnieks (gr. *βασιλεύς*, lat. *rex*) latviešu tulkojumos (Mt. 2, 2) tradicionāli ir ķēniņš (*König*), kas nosaukts pēc vācu parauga. Par *bazīļiejiem* sauca tā laika valdniekus sengrieķu valodā.¹⁰ Hērodots (ap 484–425 pr.Kr.) savā *Vēsturē* bazīļu apzīmējumu attiecināja arī uz austrumbaltu (neuru) valdniekiem – karavadoņiem.¹¹

Lielā ķēniņa pilsēta (gr. *πόλις*, lat. *civitas*, got. *burgs*) ir Jeruzaleme (Mt. 5, 35), kas E. Glikā tulkojumā bija *pilsāts*, jo tā sauca nocietinātas pilsētveida apdzīvotas vietas Latvijas teritorijā 18.–19. gadsimtā.¹² Blakus pilsētai kā apdzīvota vieta ar mazāku iedzīvotāju koncentrāciju minēts (Mt. 10, 11) “komē” (*κώμη*), ko var tulkot kā ciemu (*Dorf* – Bib. 1986, 1086; B. 2012, 2158), gan kā mazāku pilsētu jeb miestu (Gl. 1877, 11; BFBS 1965, 988; *town* – HB 2001, 9) vai nocietinājumu (*castellum* – N-A 1994, 24). Šinī gadījumā tulkojumam nav būtiskas nozīmes, jo tā laika Palestīnā bija dažāda tipa apmetnes.¹³

Neskatoties uz šiem atsevišķu vārdu iespējamiem precīzākiem tulkojumiem, jaunais Bībeles izdevums izceļas ar labu mūsdienu latviešu valodu. Neapšaubāmi, ka jaunais tulkojums kalpos ticīgajiem kristiešiem ikdienas sadzīvē un dievkalpojumos kā augstas morāles etalons, bet tiem, kuri interesējas par Dieva vārda sludināšanu pirms daudziem gadsimtiem, kā vērtīgs vēstures avots. Bībeles latviešu izdevumos ir nostiprinājies tradīcija, ka ārpus Vecās un Jaunās Derības teksta ir ļoti minimāli komentāri. Lielo tautu valodās Bībeles tulkojuma saturs ir papildināts ar historiogrāfiskiem apskatiem un kartogrāfisko materiālu, kas ļauj labāk saprast tekstā minēto zemju novietojumu, darbojošās personas un aprakstīto notikumu laiku. Šajā ziņā būtu bijis vēlams grāmatas vāka iekšpusē publicēt kaut vai pāris karšu, kas parādītu Tuvo Austrumu vēsturisko situāciju Vecās un Jaunās Derība laikā, kā tas ir izdarīts krievu (B. 1973), vācu (Bib. 1986), grieķu-latīņu (N-A 1994) u.c. izdevumos.

Ēvalds Mugurēvičs

¹⁰ Viens no vārda *bazīļis* etimoloģiskiem skaidrojumiem attiecas uz vadošu personību, kura kāpj uz akmens un uzrunā tautu (*Steinbetreter*) (Georg Curtius (1869). *Grundzüge der griechischen Etymologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner, S. 338).

¹¹ A. I. Dovatur i dr. (1982). *Narody nashei strany v "Istorii Gerodota"*. *Teksty, perevod, komentarii*. Moskva: Nauka, s. 102.

¹² Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, II sēj., 50.–52. lpp.

¹³ Joachim Rehork (Hg.) (1986). *Enzyklopädie der Archäologie. Ein Nachschlagwerk*. Bergisch Gladbach, S. 228; *Halley's Bible Handbook* (1989). An Abbreviated Bible Commentary by Henry H. Halley. Toronto: World Christian Ministries.